

Tygielski, Wojciech

"Powinności wojenne Żydów w Rzeczypospolitej w XVI i XVII wieku", Maurycy Horn, Warszawa 1978 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 70/3, 586-587

1979

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

(kryzys koniunkturalny 1619—1622 r.). Sześć artykułów poświęcono ekonomice. Naczelną ich tezą jest, że w gospodarce Włoch (mimo, że był to kraj najbardziej zurbanizowany w Europie) dominowała wieś, historiografia zaś wypacza obraz poświęcając zbyt wiele uwagi miastom. Choć może się to wydawać paradoksalne, historyk polski nie uzna takiej tezy za rewelację, nawet nie bardzo rozumie konieczność walki o nią. Eseje o kulturze podejmują analizę związków między twórcami, malarzami, intelektualistami a społeczeństwem. Jest to rzeczywiście nowoczesny przykład ujęcia historii kultury, punktem dojścia jest bowiem społeczeństwo, a nie dzieła i ich autorzy.

Celem tej książki jest chęć wyjaśnienia „w jaki sposób i dlaczego Włochy na przestrzeni od XIV do XVII wieku stoczyły się z wyniosłych szczytów w głęboką przepaść”. „Tam gdzie inni widzieli chwałę, blask, wspaniałość, ja dostrzegalem jedynie oznaki bezlitosnego upadku” pisze autor. Jest to więc próba rozrachunku z tym fragmentem przeszłości Włoch. Jej realizacja jednak — chyba ze względu na sposób w jaki książka powstała — jest niespójna, nazbyt jednostronna.

Autor docenia istotę renesansowego przełomu, „zablokowanego” jak pisze na przełomie XVI i XVII w. W dyskusji o ciągłość w historii zajmuje stanowisko jednoznaczne: „Historia — to dzieje struktur podlegających nieustannym przemianom, niosących w sobie sprzeczności, które prowadzą je do przełomu”. Tomik ten dowodzi, że do tej tezy przyszeręgować należy również historię historiografii, przynajmniej prezentowaną książkę, złożoną z tekstów, które powstawały w ciągu kilku lat, a których dla nowej edycji nieprzepracowano.

Pozostanie sprawą otwartą, czy przy naszych ograniczonych możliwościach wydawniczych nie byłoby bardziej celowe udostępnić szerszym kręgom zainteresowanych napisanej przez Romano wspólnie z A. Tenentim „Die Grundlegung der modernen Welt: Spätmittelalter, Renaissance, Reformation” (Frankfurt 1967).

R. K.

Maurycy Horn, *Powinności wojenne Żydów w Rzeczypospolitej w XVI i XVII wieku*, Żydowski Instytut Historyczny w Polsce, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1978, s. 169.

Najnowsza publikacja książkowa Maurycego Horna omawia stosunkowo wąskie zagadnienie udziału Żydów w wojnach Rzeczypospolitej XVI—XVII w. Temat ten, przewijający się dotychczas marginalnie w, często przestarzałych już, pracach Kazimierza Hahna, Filipa Blocha, Dawida Kendela, Majera Bałabana, Jakuba Schalla czy — najbogatszych materiałowo — Mateusza Miesesa, nie doczekał się dotąd monograficznego opracowania, nie licząc kilkunastu szczegółowych artykułów napisanych po ostatniej wojnie.

Praca Horna stanowi podsumowanie naszej wiedzy w tym zakresie, łączy w sobie nowe wyniki badań autora — korygujące niejednokrotnie ustalenia wcześniejsze z usystematyzowaniem i podsumowaniem tych ostatnich. Oparta jest na różnorodnej bazie źródłowej — w zasadzie drukowanej — od opracowań XVII i XVIII-wiecznych historyków, poprzez siedemnastowieczne pamiętniki i kroniki, aż do materiałów nienarracyjnych — akt sejmowych i sejmikowych, Metryki Koronnej i Litewskiej, lustracji królewskich i inwentarzy miejskich. Wykorzystano też wydawnictwa źródeł do dziejów Żydów Korony i Wielkiego Księstwa Litewskiego oraz tzw. responsy rabinackie.

Problem powinności wojennych Żydów w Rzeczypospolitej szlacheckiej z trudnością daje się oddzielić od obowiązków wojennych miast i mieszczaństwa, w których skład świadczenia Żydów najczęściej wchodziły. Stanowiło to niewątpliwie utrudnienie przy konstrukcji pracy. Autor rozpoczyna swój wykład skrótowym

przedstawieniem rozwoju powinności wojennych Żydów w Polsce od początków państwowości do końca XV w., kiedy to ograniczały się one w zasadzie do udziału w obronie miast i łożenia kosztów na obronę kraju.

Czasy nowożytne przyniosły ze sobą — najpierw na Litwie, później w Koronie — pojawienie się obowiązku wystawiania przez Żydów kontyngentów wojskowych, zamienianych niekiedy uchwałą sejmową na zryczałtowane sumy. Przedstawieniu sukcesywnego zwiększania się powinności i ciężarów wojennych ludności żydowskiej w ciągu XVI i XVII w. poświęcona jest druga część pracy, w której autor przedstawia główne formy tych świadczeń — prace przy obwarowaniach miejskich, zaopatrzenie w broń, szkolenie i formy służby wojskowej Żydów w miastach Rzeczypospolitej.

W ostatniej części pracy autor skrupulatnie odnotowuje poświadczony źródłowo fakty udziału przedstawicieli ludności żydowskiej w kolejnych wojnach toczonych przez Rzeczpospolitą w XVI i XVII w. Zaprezentowany tu obfity materiał — prezentujący różnorodną formę aktywności militarnej Żydów (duża rola służby wywiadowczej) — nie pozwala jednak (ze względu na ubogi stan badań w tym zakresie) na precyzyjne określenie roli i miejsca żołnierzy narodowości żydowskiej w wojnach i strukturze społeczno-narodowościowej wojska Rzeczypospolitej szlacheckiej. Sumienna praca Horna raz jeszcze sygnalizuje stale istniejące obszerne luki naszej wiedzy na temat wojskowości w okresie staropolskim.

W. T.

Janina Czerniatowicz, Czesław Mazur, *Recepcja antyku chrześcijańskiego w Polsce. Materiały bibliograficzne t. I: XV—XVIII w., cz. 1: Autorzy i teksty*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1978, s. 95.

Międzywydziałowy Zakład Badań nad Antykiem Chrześcijańskim KUL podjął opracowanie bibliografii piśmiennictwa starochrześcijańskiego w Polsce. Będzie ona obejmowała dzieła Ojców Kościoła i pisarzy starochrześcijańskich, także opracowania na temat okresu. Przez antyk chrześcijański rozumie się okres od I do VIII w. (na Wschodzie do Jana Damasceńskiego, na Zachodzie do Bedy Czcigodnego).

Tom pierwszy składa się z dwóch części. Pierwsza, „Teksty autorów chrześcijańskich oraz opracowania ich dotyczące”, grupuje w układzie alfabetycznym materiał drukowany według następującego porządku: dzieła wszystkie, zbiory, poszczególne druki, piśmiennictwo o autorze. Część druga zawiera zbiory tekstów; w tym przypadku przydałaby się informacja o zawartości poszczególnych tomów, zdaje sobie jednak sprawę z tego, że dezyderat taki wydatnie pomnożyłby pracę, a kolosalnie objętość bibliografii.

Bibliografia uwzględnia także druki ruskie i niemieckie wydane w Polsce oraz polonicy zagraniczne. Uwzględniono w niej nie tylko wydania samoistne. Zastosowano skrótowy opis bibliograficzny z odesłaniem do Estreichera, „Nowego Korbuta”, bądź Centralnego Katalogu Poloników XV—XVIII w. w Bibliotece Narodowej. Podano informacje o miejscu przechowywania poszczególnych dzieł w ważniejszych bibliotekach polskich. Książka zawiera indeks nazwisk cytowanych w opisach i uwagach objaśniających.

Kolejny tom, na ukończeniu, będzie zawierał bibliografię opracowań z XV—XVIII w. wykorzystujących teksty starochrześcijańskie, bądź poświęconych Kościołowi antycznemu (oczywiście poza opracowaniami na temat poszczególnych autorów, które uwzględnia prezentowana publikacja). W toku są prace nad dalszymi częściami bibliografii: od początku XIX w. do chwili obecnej i nad repertorium rękopi-